

Rookpluimen

Bulletin van de Stichting Fabrieksschoorstenen (STIF)

4^e jrg. nr. 7, mei 2001

Zorgvuldig omgaan met schoorstenen

Infobrochure Restauratie en beheer RDMZ

Kort geleden verscheen van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg (RDMZ) de brochure *Plaatsing van telecommunicatieapparatuur op, in en aan monumentale gebouwen*. Deze werd uitgegeven in verband met de nog steeds groeiende vraag voor plaatsingen van zenders en de mogelijk nieuwe golf aanvragen in verband met de nieuwe generatie mobiele telefonie en andere communicatiesystemen.

Het is voor beheerders van onroerend goed door de opbrengsten een aantrekkelijke aangelegenheid. Exploitanten van netwerken zoeken, met name in de landelijke gebieden, hoge punten en dan zijn kerktorens en ook schoorstenen zeer geschikt. Voor plaatsing van een antenne is altijd een vergunning vereist.

In de brochure wordt uiteen gezet hoe de RDMZ tegen plaatsing van antennes aankijkt. Men is zeker niet tegen plaatsing, maar stelt dat het monument toch altijd voorop moet worden gesteld. Het is niet tot elke prijs en als over 20 tot 30 jaar de GSM-installaties verouderd zijn, moeten deze zonder problemen kunnen worden verwijderd.

Nijverdal

Wanneer de deskundige op monumenten gebied en de lokale overheid tijdig zijn ingelicht en de nodige spelregels worden nageleefd kan er veel. Aspecten die hierbij aan de orde komen zijn samengevat:

- > bevestiging en constructie
  - fysieke aantasting, windbelasting, roestvorming, camouflage
- > bekabeling
  - doorvoeren muren/vloeren, nieuwe elektrische installatie, telefoonverbinding, bekabelingsplan

Apeldoorn

- , voorkoming vochtophoping
  - > beveiliging
    - bliksembeveiliging
  - > brandbeveiliging
    - extra preventie maatregelen, nieuwe brandcompartimentering, plaatsing antenne-inrichting, bij aanleg (brand)veilig werken
  - > klimatologische aspecten
    - warmteproductie, onderling klimaatverschillen
    - vocht: vorstschade, houtaantasting, afvoer
  - > gezondheidsaspecten
    - stralingsgevaar voor onderhoudsmedewerkers
- Verdere aspecten:
- > roaming en sitiesharing
    - delen infrastructuur, medegebruik opstelpunt
  - > beheer
  - > verzekering
  - > monumentenwet, vergunning aanvraag

De brochure is aan te vragen bij de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, tel.: 030 - 6983456.

Twee voorbeelden uit de huidige praktijk

De richtlijnen die de Rijksdienst aangeeft, hebben al enige voorgeschiedenis. Ook in *Rookpluimen* is deze problematiek al eerder aan de orde geweest. Om enigszins de huidige situatie aan te geven hier twee voorbeelden uit de praktijk: in Winneweer (Gr) bij de firma Hoogervorst en in Halfweg bij het historische stoomgemaal. Aan beide pijpen is een antenne-installatie aangebracht van de firma Ben. Op de afbeelding is het resultaat te zien van Winneweer, een bonte kerstboom met antennes en kabels in diverse kleuren. Bij de schoorsteen van Halfweg is men heel wat zorgvuldiger te werk gegaan.

Navraag naar de toestand van het een en ander leverde interessante informatie op. In Winneweer, waar geen sprake is van een monumentale schoorsteen, heeft de eigenaar vooral het geld laten tellen (huuropbrengst voor plaatsing) en de telecomaandbieder de vrije hand gegeven. Het aanbrengen van een dergelijke installatie gebeurt overigens niet door Ben zelf, maar door onderaannemers.

In Halfweg waar wel sprake is van een monument heeft de eigenaar dezelfde telecommatenschap en dus de onderaannemer strikte voorwaarden gesteld. De tekeningen, die in eerste instantie werden gestuurd, gingen weer terug met de opdracht om aanpassingen te doen. In dit geval hield de eigenaar/beheerder de poot stijf en eiste een zorgvuldige plaatsing van de antennes en dunne kabels zijn gebruikt en de onderdelen werden in de kleuren van de schoorsteen geschilderd.

Het zal duidelijk zijn dat de eigenaar/beheerder bepaalt hoe het eindresultaat wordt en of dit esthetisch ook verantwoord gebeurt. Voor de 'snelle telecomjongens' telt alleen de lokatie.

Overigens valt hierbij nog op te merken, dat de bekabeling bij schoorstenen, die niet meer in gebruik zijn, binnendoor gevoerd kan worden. Daarmee ver-

dwijnt veel 'lelijks' uit beeld en ook op langere termijn is er voordeel te behalen. Zal de aanleg binnendoor wat meer moeite kosten, bij latere reparaties aan de schoorsteen (bijv. aan de trekbanden) zitten de kabels in ieder geval niet in de weg. Dat spaart op termijn veel extra kosten. Tot nog toe is alleen de schoorsteen op het achterterrein van het textielmuseum in Tilburg op deze wijze aangepakt.

Voorjaarsexcursie STIF

Op vrijdag 15 juni organiseert STIF weer een 'rondgang' langs een serie schoorstenen. Dit maal bezoeken we een vijftal fabrieksschoorstenen in en rondom Delft. Deze stad heeft nog een aantal markante schoorstenen naast ook enkele voorbeelden van gangbare pijpen. Daarmee krijgt u een aardige doorsnee van schoorstenen te zien, zoals die voorkwamen in een gemiddelde industriestad. Delft is wat dit betreft een bijzondere industriestad met bekende firmanamen als de Gist- en Spiritusfabriek, Calvé, Braat, NKF, De Pletterij (voorheen L.I. Enthoven & Co), De Porseleyne Fles en Vliegthart. Eén van de fraaiste schoorstenen op de excursie is die van het voormalige complex van de 'beproevingshallen' van de Technische Universiteit.

Aan de schoorsteen wordt op dat moment een restauratie uitgevoerd. In het gebouw bevindt zich tegenwoordig het Techniek Museum Delft. Hieraan zal ook een bezoek worden gebracht (voor eigen rekening, dus museumjaarkaart meenemen).

Geïnteresseerden voor de 'rondgang' langs Delftse schoorstenen kunnen zich met bijgaande kaart aanmelden bij de secretaris of telefonisch (070-3897508). Voor donateurs is de excursie gratis voor andere belangstellenden F 15,-.

Verzamelen om 16.00 uur bij het Techniek Museum Ezelsveldlaan 61.

'Kerstboom', Winneweer

TREKBANDEN

In deze rubriek wil STIF geïnteresseerden in (fabrieks)schoorstenen op de hoogte houden van lopende acties inzake beheer en behoud van schoorstenen.

Utrecht / De Meern

Op de Vinex-lokatie Leidsche Rijn bij Utrecht verrijst in de loop van de tijd een nieuwe woonwijk. Enkele gedeeltes zijn al gerealiseerd, voor enkele gebieden zijn de plannen reeds gepresenteerd en een enkel terrein wacht nog op een definitieve invulling. Eén van die terreinen de toekomstige woonwijk 't Zand was vroeger een tuinbouwgebied. De gemeente Utrecht heeft hiervoor het plan opgevat enkele kenmerkende elementen te behouden als herinnering aan het tuinbouwverleden. Hiervoor zijn twee tuindersschoorstenen blijven staan en inmiddels gerestaureerd. Ze staan er op dit moment nog wat verlaten bij in de wei zonder enige historische context. Vlak bij deze pijpen bevindt zich nog een authentiek tuinderscomplex met kassen, schoorsteen en oorspronkelijke metalen watertoren, die inmiddels tamelijk zeldzaam zijn. Het complex is nog geen eigendom van de gemeente en een projectontwikkelaar aast op het terrein. De gemeente, ondersteund door de Historische Vereniging Vleuten De Meern en de Utrechtse Stichting voor Industrieel Erfgoed (USINE), wil eigenlijk deze tuinderij behouden en er een milieueducatiefcentrum van maken. De stedenbouwkundige invulling van het gebied is nog niet rond en zolang houdt de gemeente zich stil. Het blijft dus afwachten of de complete historische tuinderij behouden zal blijven.

Steenfabrieken a/d Rijn

In februari bracht het STIF-bestuur een werkbezoek aan een viertal steenfabrieken in de uiterwaarden van de Rijn in de omgeving van Wageningen. Twee fabrieken met schoorsteen zijn nog volop in bedrijf en verkeren in goede conditie. De andere schoorstenen staan bij voormalige steenfabrieken.

Weurt

De schoorsteen bij de voormalige steenfabriek van Th. Burgers & Zoon was oorspronkelijk 45 meter hoog en voorzien van de firmanaam. Inmiddels is deze pijp, die dateert uit 1917-1920, ingekort en ontbreken daarvoor enkele letters. De stichting, die eigenaar van de fabriek is, wil het complex herbouwen en de schoorsteen restaureren.

Wageningen

De tweede schoorsteen buiten gebruik is die van de steenfabriek de Bovenste Polder. Hier is het fabriekscomplex al geheel gerestaureerd en heeft een herbestemming gekregen. De kamers op de begane grond worden gebruikt voor opslag en oefenruimte voor bands. Op de verdieping - op de oven - zijn een verrassende wijze een aantal appartementen ondergebracht. De schoorsteen die oprijst tussen de twee kappen is nog niet aangepakt. De bedoeling is dat na de realisering van de restauratie van de steenfabriek binnen afzienbare tijd ook de schoorsteen aangepakt zal worden. STIF stelde voor beide schoorsteen een rapport op met daarin een waardestelling. Hopelijk zal dit een positieve rol kunnen spelen bij de werving van sponsorgelden.

Fortmond

Eind maart werd een bezoek gebracht aan de gemeente Olst waar bij Fortmond in de uiterwaarden een tweetal restanten van steenfabrieken werd bekeken. Op een camping staan de laatste restanten van steenfabriek het Haasje. Een deel van de ovens is nog aanwezig en het ook onderste gedeelte van de schoorsteen staat nog overeind. Spectaculairder is het dubbele fabriekscomplex Fortmond met hoge schoorsteen, dat gelegen is op het terrein van Staatsbosbeheer. De plannen zijn om hier in het kader van het natuurontwikkelingsproject 'De Duursche Waarden' in ieder geval de schoorsteen te restaureren.

TREKBANDEN

Het Klimijzer 2001

STIF is al weer druk doende met de voorbereiding van Het Klimijzer 2001. Voor deze tweejaarlijkse stimuleringsprijs komen initiatieven in aanmerking, die door een organisatie of particulieren zijn genomen om een oude (fabrieks)schoorsteen een nieuw leven te geven. Het belangrijkste criterium voor de toekenning van de prijs is de betekenis voor de herwaardering van de schoorsteen als baken in het (stedelijk) landschap.

Voor Het Klimijzer 2001 zijn vijf initiatieven door het bestuur van STIF genomineerd:

1. Aalsmeer

In een oud tuindersgebied niet ver van het centrum is na de sloop van kassen en ketelhuizen één van de grotere oorspronkelijke tuindersschoorstenen blijven staan. Het gebied is een nieuwbouwlocatie voor woningbouw. De schoorsteen is als herinnering aan het tuinderijverleden behouden en inmiddels gerestaureerd en ingepast in de woonwijk.

2. Boxtel

Een circa 30 meter hoge schoorsteen - één van de oudste van Nederland (1852) - van de voormalige Van Oerle's band- en damastweverij aan het Smalwater. Vanaf 1860 tot 1970 werd het complex gebruikt door Wasserij de Smalle Stroom. Er is sprake van hergebruik van een deel van het fabrieksgebouw. Door grote inzet van een particulier is de schoorsteen behouden en gerestaureerd, evenals de fabriek zelf.

3. Breda

Op een markant punt vlak bij de spoorlijn staat nog immer de schoorsteen van de vermaarde snoepfabriek De Faam (nu Astra Faam BV). Ondanks het buiten gebruik stellen van deze schoorsteen wordt deze door het bedrijf gekoesterd. De pijp werd onlangs gerestaureerd. Het is een monumentale schoorsteen van firma De Ridder met ingemetselde firmanaam.

4. Den Haag

Het badhuis aan de Spionkopstraat is één van de laatste voorbeelden van dit fenomeen in Nederland. Het complex is onlangs gerestaureerd en vormt met zijn twee vierkante schoorstenen een markant geheel.

Eén van de twee schoorstenen, die in de loop van de tijd werd herbouwd, werd afgebroken en volgens de oorspronkelijke opzet herbouwd. Hiermee heeft het gebouw van de architect A.A. Schadee met zijn tweelingschoorstenen zijn glorie weer hervonden.

5. Sint Oedenrode

De schoorsteen dateert uit 1916 en behoorde toe aan de coöperatieve zuivelfabriek St. Oda, gelegen aan de Dommel. In 1979 werd de productie gestaakt en de fabriek gesloten. Inmiddels is de oorspronkelijke productiefabrieek in gebruik als restaurant en het ketelhuis als kantoor. Dankzij de inzet van de plaatselijke monumentencommissie behouden en gerestaureerd door de gemeente. De procedure voor plaatsing op de rijksmonumentenlijst is in een ver gevorderd stadium.

Uit de bovenstaande vijf genomineerden zal in het najaar uiteindelijk één winnaar worden geselecteerd.

STIF vraagt daarbij wederom uw hulp. Via bijgaande kaart kunt u uw mening geven. Door een cijfer te omcirkelen, geeft u aan welk initiatief volgens u de prijs zou moeten krijgen.

Om de prijsuitreiking bij te wonen, krijgen alle inzenders uiteraard een uitnodiging.

Colofon

Rookpluimen is het informatiebulletin voor donateurs en sponsors van STIF en verschijnt 2 x per jaar. De Stichting Fabrieksschoorstenen (STIF) stelt zich ten doel: de bestudering en instandhouding van fabrieksschoorstenen, die tot het industrieel erfgoed gerekend kunnen worden.

Donateur kan men worden door overmaking van:

f 30,- voor particulieren

f 250,- voor bedrijven en organisaties

op Rabobank rek.nr. 384966144, t.n.v.
penningmeester STIF, Hardenberg.

Secretariaat: drs. J.J. Havelaar,
J. Schorerlaan 72, 2525 ZA Den Haag
Tel: 070-389 75 08

Informatie: A.J. Barnard, voorzitter STIF
Oosteinde 13, 7772 CA Hardenberg
Tel: 0523-261786, fax: 0523-260867